

Romualdas Juknevičius

Telšių Žemaičių teatre (1946–1948)

IRENA ALEKSAITĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: ktmi@lt

Straipsnyje aptariama mėgėjų teatro galimybė tapti profesionaliu kolektyvu ir tam reikalingos sąlygos. Pavyzdys – žymaus lietuvių teatro režisieriaus Romualdo Juknevičiaus itin produktyvus darbas su mėgėjų teatru Telšiuose. Analizuojama Telšių mėgėjiško teatro prieškario veikla ir palaiptinė raida į valstybės išlaikomo teatro statusą, tapsmą profesionaliu dramos teatru. Ypatingas dėmesys sutelkiamas į režisieriaus R. Juknevičiaus atvykimą į Telšių Žemaičių teatrą, primenama jo politinės tremties istorija. Analizuojamas R. Juknevičiaus darbo su aktoriais režisūrinis metodas ugdant jų vaidybos meistriškumą, ieškant maksimalių kūrybinių užduočių vaidintojams. Aptariamos pokario metų sovietinio okupacinio režimo sceninės veiklos sąlygos, draudimai, repertuaras, stipriai atsiliepę ir R. Juknevičiaus režisūrai, ir Žemaičių teatro trupei, slopinę jų kūrybiškumą, siaurinę jų scenines užmačias.

Raktažodžiai: režisūrinė interpretacija, režisūrinė koncepcija, vaidybos meistriškumas, charakteringumas, amplua tipažai, režisūrinis metodas

Žymaus lietuvių teatro režisieriaus R. Juknevičiaus kūrybinėje biografijoje dveji metai (1946–1948), praleisti Telšių Žemaičių teatre, nėra pakankamai dėmesingai išnagrinėti. Konstatuojamas tik pats faktas. Tuo tarpu šis trumpas darbo su mėgėjais laikotarpis yra svarbus, papildantis R. Juknevičiaus-režisieriaus charakteristiką ir atskleidžiantis šio darbo svarbą Žemaičių teatrui bei jo aktoriams.

Pirmiausia apie patį mėgėjų teatrą Telšiuose. Praeitame šimtmetyje čia veikė nemaža mokslinių įstaigų, buvo gausus inteligentijos – gydytojų, mokytojų, teisininkų, taip pat verslininkų, prekybininkų, bankininkų – sluoksnis. Žemaitijos sostinės meninis gyvenimas ypač pagyvėjo po spaudos grąžinimo (1904). Tai buvo tikras meninis sąjūdis, apėmęs ne tik Telšius, bet visus didesnius ir mažesnius Lietuvos miestus. Sparčiai kūrėsi kultūros draugijos, o prie jų – įvairūs meniniai kolektyvai: chorai, šokių rateliai, dramos trupės, bibliotekos. Būtent XX a. pradžioje teatrinis gyvenimas iš kaimo vietovių, kur vyko slapti, o vėliau ir vieši lietuviški vakarai, kėlėsi į miestus, į kur kas palankesnę meninę-kultūrinę socialinę terpę. Būtent kultūros draugijos: Vilniaus „Rūta“, Šiaulių „Varpas“, Kauno „Daina“, Biržų „Lyra“ ir „Mūza“, Panevėžio „Aidas“, Telšių „Kanklės“, taip pat lietuvių draugijos, veikusios už etnografinės Lietuvos ribų, – Maskvoje, Sankt-Peterburge, Rygoje, Tilžėje, Amerikoje – atliko itin svarbų lietuvių inteligentijos augimo ir telkimo vaidmenį.

Telšiai garsėjo aktyvia „Kanklių“ draugijos veikla (1916–1936), o teatrinis judėjimas čia prasidėjo daug anksčiau – lygiai prieš 100 metų, kai buvo užfiksuotas pirmas 1907-aisiais parodytas vaidinimas Žemaičių sostinėje¹. Tai buvo viešas mėgėjų pasirodymas su dviem Žemaitės

¹ V. Maknys, *Lietuvių teatro raidos bruožai*, Vilnius, 1972, p. 153.

parašytomis komedijomis – „Žilė galvon – velnias uodegon“ ir „Velnias spąstuose“. Vaidinimus parengė Kijevo universiteto studentas lietuvis Povilas Vesperis.

Bet tai nebuvo pati aktyviausia teatrinės veiklos pradžia Telšiuose. Yra žinoma, jog 1890-aisiais Telšiuose buvo teatras: „1890 m. – pirmasis teatras, įrengtas daržinėje, turėjęs sceną, kelias eiles suolų, o šonuose – „ložes“; vaidinimų pertraukose grodavo penkių muzikantų orkestras“². Sunku pasakyti, kas tame teatre ir ką vaidino. Matyt, tie patys mėgėjai.

Telšiai plačiai garsėjo ir savo bažnyčiomis. Tai reiškė, jog čia būta ir teatralizuotų religinių procesijų. Sakralinio meno tyrinėtojas architektas profesorius Adomas Butrimas rašo: „Sedos parapijos archyve išsaugota į odinius viršelius įrišta apie 300 puslapių knyga, kurioje surinktos Telšių mokyklos iškalbos profesorių, mokyklos prefektų, mokinių proginės kalbos, globėjų pasveikinimai, oratorinės pratybos, padėkos kalbos, eiliuotos epigramos, eilėraščiai, satyros, sveikinimai vardynų proga <...>, kalbos pradedant mokslo metus, viešus egzaminus, taip pat kalbos įvairių viešų ir bažnytinių švenčių metu pasakytos bažnyčiose, sveikinimai aukštiems dvasininkams kunigaikščiams Giedraičiams, įvairiems mokslo žmonėms ir dvasininkams. Jos parašytos ir sakytos lenkų ir lotynų kalbomis, visose aukštinamas mokslas, tikėjimo būtinumas, pilietiškumas, tarnavimas tėvynei ir tautai. Kalbų turinys rodo ir buvusią edukacijos kryptį mokykloje 1795–1810 metais“³. Tai galima vadinti parapinių mokyklų savotiška teatrine programa ir veikla. Pirmoji tokio tipo mokykla buvo įsteigta Telšiuose 1798 metais.

Tačiau rimta teatrinė veikla žemaičių sostinėje prasidėjo 1916 m. įkūrus kultūros draugiją „Kanklės“, kuri veikė iki 1936-ųjų. Vienas aktyviausių jos įkūrėjų buvo Feliksas Milevičius, knygrišys, aktyviai dalyvavęs ir dramos kolektyvo, ir muzikos, ir choro veikloje, pasižymėjęs ryškiu aktoriaus talentu. Prieškariu „Kanklių“ draugija išplėtojo energingą kūrybinę veiklą, ypač dramos ratelis, statęs ir vaidinęs daugelį tuomet populiarių pjesių, ėjusių net profesionalioje scenoje – Valstybės teatre Kaune. Tai buvo ir užsienio dramaturgų lengvo žanro komedijos – „Potašas ir Perlamutras“, „Mon bébé“, „Damos ir husarai“, „Čarlio teta“, „Pasibučiuokim, Fonvilija“, ir lietuvių autorių dramos bei tragedijos: V. Mykolaičio-Putino „Vadovo sūnus“, L. Giros „Kerštas“, P. Vaičiūno „Tuščios pastangos“, „Sudrumsta ramybė“, S. Čiurlionienės-Kymantaitės „Aušros sūnūs“, „Pinigėliai“, „Kuprotas oželis“, taip pat L. Andrejevo drama „Tas, kuriam antausius skaldo“, Keturakio „Amerika pirtyje“, A. Fromo-Gužučio „Ponas ir muzikai“ ir kt. Toks margaspalvis repertuaras, kuriame būta ir menkaverčių, leisgyvių pramoginių komedijėlių, rodė, jog „Kanklių“ dramos ratelis, kaip ir daugelis kitų draugijų, dar sunkiai galėjo suformuluoti savo meninius siekius bei kryptį, nors ir pritraukė didelį būrį scenos mėgėjų. Vaidinimai vyko kino teatro „Džiugas“ salėje. Buvo užsimota rinkti lėšas ir prašyti vyriausybės paramos specialių teatro rūmų statybai, kurią sutrukdė infliacija. Spektaklius statė pats dažnai vaidinęs F. Milevičius. Savo teatrinę karjerą „Kanklėse“ 1921–1923 m. pradėjo Telšiuose mokytojavęs Vladas Fedotas Sipavičius-Sipaitis, vėliau tapęs Valstybės dramos Kaune profesionaliu artistu.

Nepaisant sunkių karo metų sąlygų, teatro entuziastams pavyko ne tik atgaivinti sceninę veiklą, bet ir 1942 m. pasiekti, kad Telšiuose būtų įkurtas Žemaičių teatras, gavęs finansinę valstybės paramą. Tai buvo padaryta žymaus kultūrininko K. Mockaus iniciatyva ir žinomo teatro veikėjo Petro Gintalo pastangų dėka. Čia susibūrė nemažas kolektyvas vaidintojų, tarp kurių būta ir išskirtinio talento žmonių (Napoleonas Bernotas, Marija Liaubonaitė,

² A. Butrimas, *Telšių kraštas. Istorija, kultūra, meno paminklai*, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 60.

³ *Ibid.*, p. 190.

Aleksandras Žadeikis, Mečislovas Mikuta ir kt.). Naujai įsikūrusio teatro veiklą pagyvino ir atėję čia dirbti tokie ryškūs dailininkai kaip T. Valius (tapęs Žemaičių teatro direktoriumi), Č. Kontrimas, S. Sidabras.

Po karo, jau sovietinės reokupacijos sąlygomis, telšiečiams vėl pavyko atgaivinti Žemaičių teatrą. Petras Gintalas, rašytojas Butkų Juzė ir šių eilučių autorės dėdė – aktorius mėgėjas Bronislavas Mačerauskas – kreipėsi į sovietinę vyriausybę prašydami suvalstybinti Žemaičių teatrą. Palankiam sprendimui įtakos turėjo tas faktas, jog tuometinės vyriausybės galva – Mečislovas Gedvilas – buvo telšietis, prieš karą Telšiuose vadovavęs ligonių kasai. Sprendimas buvo palankus: 1945 m. Žemaičių teatrui buvo suteikta IV profesionalaus teatro kategorija⁴. Žemaičių teatras, kaip profesionalus teatras, gyvavo nuo 1945 ligi 1949 metų. Šio kolektyvo didžiausio kūrybinio suklestėjimo metai – 1946–1948 m. – siejami su žymaus lietuvių režisieriaus Romualdo Juknevičiaus darbu šiame kolektyve.

* * *

Apie R. Juknevičiaus atsiradimo aplinkybes Telšių Žemaičių teatre esu plačiai aprašiusi savo knygoje⁵. Priminsiu, jog pokario metais sovietinė KGB buvo sudariusi šiam režisieriui politinę bylą už jo pasisakymus vokiečių okupacijos metais spaudoje apie prievartinį Lietuvos stojimą į SSSR. 1946 m., grįžęs į Vilniaus dramą, R. Juknevičius čia teišbuvo vos metus eilinio režisieriaus pareigose. Su juo buvo „susidorota“ per du jo pastatytus spektaklius – A. Čechovo vodevilius (viename spektaklyje „Piršlybos“, „Meška“, „Jubiliejus“) ir B. Dauguviečio „Uždavinį“. Talentingam režisieriui buvo inkriminuotas A. Čechovo dramaturgijos neišmanymas ir „ideologinės klaidos“ statant „Uždavinį“ bei vaizduojant karo laikmetį Lietuvoje.

1946 m. po grubios ir kategoriškos spektaklių kritikos R. Juknevičius buvo pašalintas iš Vilniaus dramos teatro. Tuo sunkiu metu jam padėjo Kazimiera Kymantaitė, buvusi R. Juknevičiaus bendramokslė A. Olekos-Žilinsko kurse (1929–1932), kuri specialiai dėl jo buvo nuėjusi pas pirmąjį LKP CK sekretorių A. Sniečką. R. Juknevičiui buvo pasiūlyta skubiai išvykti į Telšių Žemaitės teatrą ir ten dirbti režisieriumi. Priešingu atveju grėsė rūsčiausios KGB sankcijos – tremtis į Sibirą ar net sušaudymas.

Į Telšių Žemaičių teatrą R. Juknevičius atvyko drauge su savo žmona, ištikima gyvenimo ir kūrybos partnere, talentinga artiste Ona Knapkyte. Atvyko tvirtai pasiryžęs dirbti. Toks R. Juknevičius buvo visada. Jam ne tiek svarbi buvo vieta, kur dirbti, kiek itin svarbu buvo kurti teatre. Tad jokių slogių nuotaikų nebūta.

1946 m. Žemaičių teatras Telšiuose, neseniai vėl įgijęs profesionalaus teatro statusą, galima sakyti, tik stojosi ant kojų. Kaip pasakojo O. Knapkytė⁶, kažin ar Žemaičių teatro trupė žinojo ką nors apie R. Juknevičių, gal tik buvo girdėję jo pavardę. Tuo tarpu R. Juknevičiaus kūrybinėje biografijoje būta ryškių puslapių: teatrinės studijos Vaidybos mokykloje Kaune, A. Olekos-Žilinsko kurse, 1934–1963 m. stažuotė Maskvoje, V. Mejerholdo teatre; puikus debiutas Klaipėdos dramos teatre pastačius H. Heijermanso „Viltį“ (1936), dar vėliau – G. Hauptmano „Prieš saulėlydį“ (1938) Kauno dramos scenoje.

⁴ Žemaičių dramos teatras. Nr. 157 Meno Reikalų valdybos prie LTSR Liaudies komisarų tarybos viršininko įsakymas dėl Žemaičių dramos teatro įsteigimo, Vilnius, 1945 m. vasario 9 d., *LTSR CVLMA*, f. 289, ap. 1, b. 1, l. 350. *Teatras 1940–1960. Lietuvos TSR kultūros istorijos šaltiniai*, Vilnius, LTSR Mokslų Akademijos istorijos institutas, 1986.

⁵ I. Aleksaitė, *Režisierius Romualdas Juknevičius*, Vilnius: Baltos lankos, 2000.

⁶ Iš pokalbio su aktore Ona Knapkyte, 2007 09 10.

Dirbant su mėgėjais, pati rimčiausia problema R. Juknevičiui buvo repertuaras. Gerai įsiminė kaltinanti, kategoriška kritika 1948 m. Vilniaus dramos teatre, pastačius A. Čechovo vodevilius ir B. Dauguviečio pjesę „Uždavinys“. Vadinasi, net rusų klasika, šiuo atveju A. Čechovo dramaturgija, tuo metu neužtikrino sėkmės, juo labiau lietuviška pjesė apie vokiečių okupacijos metą Lietuvoje. Rinkdamasis Telšiuose repertuarą režisierius buvo itin atsargus. Per tuos dvejus darbo metus Žemaičių teatre jis pastatė aštuonis spektaklius: šešis pagal sovietinių autorių pjeses ir vos du rusų klasikos kūrinius. Sovietinės pjesės anuomet mūsų teatrams buvo būtina ideologinė prievolė. Tai buvo stipriai ideologizuoti ir politizuoti socrealizmo „produktai“. Pokario dramaturgiją labai veikė ir šaltasis karas, ir „bekonfliktiškumo“ teorija. R. Juknevičius neabejotinai matė visas tos dramaturgijos silpnybes, tiesmukiškumą, primityvumą, „juodus ir baltus“ charakterius: sovietijos priešus, kapitalistinį pasaulį ir jo „ištikimus draugus“, aršią kaktomusą tarp jų. Bet išeities nebuvo. Jis privalėjo statyti tuos negrabiai sukurptus leisgyvius veikalus, kad patvirtintų savo lojalumą valdžiai ir išpirktų ankstesnes „klaidas“. Tai buvo R. Juknevičiaus kompromisas. Ir ne jis vienas sovietmečiu taip elgėsi. Beje, ir rinktis repertuarą nebuvo iš ko. Tie patys autoriai, tos pačios sovietinės pjesės keliavo per visus teatrus: estų dramaturgo A. Jakobsono „Gyvenimas citadelėje“ (profesorius Miljasas ir jo šeima bando užsisklęsti nuo politikos, atsiriboti nuo jos, bet žiauri karo ir pokario realybė vis vien čia įsiveržia ir sutrikdo ramybę; o dar Miljaso kai kurie vaikai yra susiję su fašistais, susitėpę rankas krauju), K. Simonovo „Rusų klausimas“ (veiksmai vyksta Amerikoje: doras žurnalistas Smitas rašo knygą apie SSSR, simpatizuoja šiai šaliai; tuo tarpu šios knygos leidėjai, stambūs, turtingi ir klasingi kapitalistai, visai trukdo Smitui siekdami sužlugdyti jį ir jo knygą).

Pokario metais beveik visų teatrų afišoje figūravo N. Gorbatovo pjesė „Tėvų jaunystė“, pasakojanti apie revoliucinę praeitį ir tos revoliucijos audringoje sumaištyje „užgrūdintus“ jaunų kovotojų charakterius.

Apie lietuvių aktoriams nepažįstamą sovietinį gyvenimą buvo pasakojama ir tokiuose Žemaičių teatro pokario metų R. Juknevičiaus pastatymuose kaip K. Simonovo „Taip ir bus“, N. Čiukovskio „Jūrų liūtas“ bei O. Goldeso „Kiti žmonės“. Nors buvo nelengva, tačiau režisierius siekė psichologiškai pagilinti lėkštus dramaturginius personažus, suteikti vaidinimams gyvybingumo. Daug dėmesio R. Juknevičius skyrė scenovaizdžiui. Jo pakviesti profesionalūs dailininkai – V. Palaima, M. Percovas, Č. Kontrimas, A. Kučerovas, kaip rašo kritikė M. Malcienė, išlaisvino sceninę erdvę nuo buitinių detalių: „rakandų, baldų, architektūros fragmentų ir kitokios nebūtinės atributikos, taip madingos tuomet į natūralistinių iliustratyvumą kryptančiai scenografijai. R. Juknevičiaus spektakliuose scenovaizdis nekaustė veiksmo scenoje, nes spektaklio centre buvo ne jis, o aktorius, jo sceninis gyvenimas, vidinis pasaulis“⁷. Taigi, galima sakyti, kad R. Juknevičius iš principo naujai sprendė scenografijos klausimus, suteikdamas jai konceptualumo, savotiškai modernizuodamas ją teatrinio sąlygiškumu bei metaforos elementais ir kartu griaudamas empirinį fotografinį buitiškumą. Tokias esmines režisieriaus naujoves Žemaičių teatre lėmė ir naujas darbas su trupės aktoriais mėgėjais.

Tuometinį Žemaičių teatro kolektyvą sudarė apie septyniolika aktorių mėgėjų⁸. Niekas iš jų nebuvo baigęs specialių teatro mokslų, tačiau R. Juknevičius dirbo su jais taip, tarsi jie būtų profesionalūs aktoriai. Kitaip jis nemokėjo. Atlikėjai iškart pajuto aukštai iškeltą aktorystės

⁷ M. Malcienė, Marijampolės ir Žemaičių teatrai, *Lietuvių tarybinis teatras 1940–1956*, Vilnius: Mintis, 1979, p. 241–242.

⁸ Nr. 159. Iš Žemaičių dramos teatro darbuotojų sąrašo, *LTSR CVLMA*, f. 85, ap. 1, b. 16, l. 62–66. *Teatras 1940–1960. Lietuvos TSR Kultūros istorijos šaltiniai*, Vilnius, 1986.

kartelę. Anot O. Knapkytės, R. Juknevičiaus repeticijos juos stačiai pribloškė. Tokio kruopštaus ir gilaus vaidmenų, sceninių charakterių nagrinėjimo jie nė neįsivaizdavo. Juos stebino ir režisieriaus nepaprastas pakantumas, jautrus mandagumas, kai vienam ar kitam atlikėjui iškart nepavykdavo pasiekti norimo rezultato. R. Juknevičius pasižymėjo ypatinga režisūrine kantrybe, už tai jį aktoriai gerbė ir mylėjo. Atidus darbas narpliojant vaidmenis ir buvo puiki R. Juknevičiaus teatrinė mokykla mėgėjams. Juk būtent vaidybos meistriškumo stoka buvo jų „Achilo kulnas“.

R. Juknevičius dirbo su mėgėjais pagal negirdėtus jiems naujus metodus. Vaidintojus labai stebino režisieriaus kruopštumas ruošiantis repeticijoms: jis atėdavo turėdamas jau iš anksto gerai apgalvotą kiekvieno vaidmens koncepciją, niuansavimo principus. Siekdamas maksimalios sceninių personažų tarpusavio santykių psichologinės tiesos dirbdavo pasitelkęs etiudų principą ir ypač buvo atidus vaidmens teatrinės formos klausimams bei veiksmo atmosferai⁹. Niekada ligi tol Žemaičių teatro vaidintojai nebuvo nei taip nuosekliai dirbę, nei „paragavę“ tokios režisūros bei vaidybos techninių dalykų. Tai buvo jų meistriškumo mokykla. O juk pati dramaturginė medžiaga – tos lėkštos sovietinės pjesės – neteikė pakankamai kokybiškos medžiagos sceniniams charakteriams kurti.

Galimas dalykas, jog būtent todėl R. Juknevičius ryžosi pasiūlyti vaidintojams daug sudėtingesnę dramaturgiją. 1947 m. Žemaičių teatro scenoje atsiranda jo režisuotos N. Gogolio „Vedybos“. Užduotis ir aktoriams kur kas sudėtingesnė. Reikia kurti groteskinį charakterį, kurio spalvos ir tirštesnės, ir aštresnės nei psichologinio personažo. Didele paspirtimi vaidintojams buvo paties R. Juknevičiaus dalyvavimas šiame spektaklyje. Jis vaidino Podkoliosiną, neryžtingą, kupiną abejonių jaunikį, kurį į vedybinę aferą įtraukia veiklusis Kočkariovas (Aleksandras Žadeikis). Talentinga R. Juknevičiaus vaidyba kitiems aktoriams buvo savotišku kamertonu, padedančiu akivaizdžiai suvokti groteskinio charakterio amplitudę bei jo spalvas. Kaip rašo M. Malcienė: „Ir šiaip jau neaukštaūgis aktorius [R. Juknevičius – I. A.] šiame vaidmenyje tarsi dar labiau „sumažėdavo“. Tą smulkų, neišvaizdų personažo sudėjimą juokingai kompensuodavo išdidai laikysena. Podkoliosinas žengdavo per sceną oriai, pasitempęs, pakreipęs galvą ir primerkęs akį lyg gaidys. O paskui jį kaip perekšlė smulkiais žingsneliais tipendavo A. Petkevičiaus Jaičnica, išstypęs, plonas, apkvaitęs nuo Podkoliosino didybės. Pražiota burna jis gaudyte gaudydavo kiekvieną Podkoliosino žodį. Tačiau juokingiausia buvo tai, kad R. Juknevičius kiekviename spektaklyje improvizuodavo, o gastrolėse autorius tekstą pajūvairindavo tarmiškumais, ekspromptu keisdavo mizanscenas, ir A. Petkevičius iš tikrųjų niekad iš anksto nežinojo, kas jo laukia vienoje ar kitoje scenoje. Todėl po eilinės Podkoliosino išdaigos Jaičnica atrodydavo dar žioplesnis. Apie Podkoliosiną sukosi visas spektaklis: užtekėdavo R. Juknevičiui pasirodyti scenoje, visų – ir aktorių, ir žiūrovų – dėmesį prikaustydavo jo personažas. R. Juknevičiaus partneriai vaidino ypač pakiliai: juos įkvėpė režisieriaus talentas, o jo paties dalyvavimas spektaklyje skatino pasitempti“¹⁰.

Pasiūlęs aktoriams itin sudėtingą uždavinį – priartėti prie sceninio grotesko, R. Juknevičius iš principo keitė ir požiūrį į atlikėjų kūrybines galimybes, naujame spektaklyje siūlydamas jiems kitokio tipo, žanro, stiliaus charakterius, kaskart plėsdamas jų vaidybos diapazoną. Tose pačiose „Vedybose“ O. Knapkytė gavo ryškų charakterinį vaidmenį (Fioklą Ivanovną), jaunai Reginai Vosyliūtei teko vaidinti motiną Ariną Panteleimonovną. Šalia žemaūgio mažiuko R. Juknevičiaus Podkoliosino visu savo aukštu ūgiu iškilo A. Žadeikio piršlys – drimba

⁹ Ibid., p. 241.

¹⁰ Ibid., p. 240.

Kočkariovas, o trupės dramatiniam herojui Stasiui Paskai teko vaidinti dar vieną pretendentą į jaunikius – kvaišą Ževakiną, taip pat dubliuoti R. Juknevičių Podkoliaosino vaidmenyje.

Rimta kūrybine pamoka Žemaičių teatro trupei tapo ir pirmas jų prisilietimas prie Aleksandro Ostrovskio dramaturgijos repetuojant jo psichologinę komediją „Augintinė“ („Katei pramogėlė, o pelei ašarėlės“). Pasirinkdamas šį rusų klasiko kūrinį R. Juknevičius neabejotinai siekė, kad atlikėjai galėtų pasinerti į ostrovskiško sodraus psichologinio charakterio gelmes, kad jie pajustų sceninio gyvenimo pilnatvę, nes to negalėjo jiems suteikti banaliai primityvi sovietinė pjesė.

Pasak R. Vosyliūtės¹¹, vaidinusios šiame spektaklyje tarnaitę Lizą, R. Juknevičius stebėtinai jautriai ir subtiliai spektaklį kreipė tikros tragedijos link neleisdamas žiūrovui iškart šitai suvokti. Neleisdamas ir aktoriams, ypač O. Knapkytei, vaidinusiai augintinę – jauną, žavią merginą Nadią žiaurios dvarininkės Ulanbekovos namuose, persiimti tragedine ar dramatine intonacija. Atvirksčiai, O. Knapkytės Nadia, patyrusi pirmą meilės jausmą Leonidui, yra laiminga ir nė iš tolo nenujaucia, jog bus apvilta ir apgauta. Visas spektaklis buvo skaidrus savo jaunatviška nuotaika ir net dramatiškas R. Juknevičiaus finalas netapo nei ašaringas, nei melodramiškas. Aktoriai stebėtinai saikingai vaidino savo personažus, nespūstelėdami jų aštraus charakteringumo, komiškų spalvų. R. Juknevičiaus koncepcija, statant A. Ostrovskį, buvo susijusi su dramatišku augintinės Nadios likimu, šiai minčiai pasitelkus visų kitų veikėjų santykius. Neatsitiktinai šis spektaklis, parodytas Kauno saviveiklinių spektaklių apžiūroje 1947-ųjų pavasarį, susilaukė nepaprasto pasisekimo. R. Vosyliūtė pasakojo, kad po vaidinimo uždanga kėlėsi net aštuonis sykius – aktoriai buvo kviečiami žiūrovų. Taip šviežiai ir gaiviai nuskambėjo A. Ostrovskio dramaturgija, kuriai jautriai pakluso ir Žemaičių teatro artistai, gavę vertingas sceninio charakterio kūrimo pamokas iš tokio scenos meistro kaip R. Juknevičius. Šioje apžiūroje taip pat buvo parodytos N. Gogolio „Vedybos“ ir K. Simonovo pjesė „Taip ir bus“. Toje saviveiklinių teatrų šventėje dalyvavusi komisija iš Maskvos negalėjo atsistebėti meistriška jiems nepažįstamo režisieriaus R. Juknevičiaus A. Ostrovskio bei N. Gogolio kūrinų talentinga interpretacija ir aktorių profesionalumu bei žanro pojūčiu.

Tai buvo Žemaičių teatro, buvusių mėgėjų kolektyvo, didžiulis pasiekimas. Kultūros ministerija po pasirodymo Kaune pervedė trupę į aukštesnę – III kategoriją¹². Taigi teatras peržengė mėgėjiškumo slenkstį, o R. Juknevičius išugdė nemažai raiškių meninių individualybių – aktorių, kurių tolesnis likimas jau buvo susijęs su profesionaliu teatru. Režisieriaus pedagogikos dėka tai buvo pasiekta per beveik dvejus metus.

Jo spektakliuose įdomiai atsiskleidė aktoriai Jadvyga Liaugaudaitė, Stasys Paska, Marija Liaubonaitė, Regina Vosyliūtė, Aleksandras Žadeikis, Adomas Petkevičius, Ona Zališauskaitė, Antanas Pikelis, Jonas Šimkus, Ieva Gurinaitė, Bronislovas Mačerauskas, Janina Dulskytė, Valerija Gruodytė, Stasys Ratkevičius ir kt.

1948-ųjų rudenį, kai Žemaičių teatras kūrybiškai sustiprėjo, R. Juknevičius buvo perkeltas į Klaipėdos teatrą ir tapo šio kolektyvo vyriausiuoju vadovu ir režisieriumi. Taip buvo įvertinti jo pasiekimai Telšių Žemaičių teatre. Tuo tarpu Žemaičių teatrui šis faktas tapo lemtingas ir dramatiškas. 1949 m. kolektyvas dar pastatė tris spektaklius, kuriuos režisavo Josifas Šeinas, bet teatras jau akivaizdžiai byrėjo, nes jį paliko didžioji dalis trupės: vieni išėjo paskui R. Juknevičių į Klaipėdos teatrą (A. Žadeikis, J. Šimkus), kiti – į Šiaulių dramą (S. Paska, I. Gurinaitė, A. Petkevičius, A. Pikelis), dar kiti – į Kauno teatrą (V. Gruodytė, S. Ratkevičius).

¹¹ Iš pokalbio su Regina Vosyliūte, 2007 09 20.

¹² LTSR CVLMA, f. 85, ap. 1, b. 25, l. 53.

1949 m. spalį pasirodė LTSR Ministrų Tarybos nutarimas dėl Žemaičių dramos teatro sujungimo su Šiaulių dramos teatru¹³, kuriame nurodyta, jog šiuo aktu sustiprinama idėjinė-meninė-kūrybinė bei finansinė-ūkinė abiejų teatrų veikla. Iš esmės buvo bandyta išsaugoti R. Juknevičiaus išugdytą talentingų aktorių būrį, kurie ir Šiaulių dramos kolektyve, ir kitų teatrų trupėse raiškiai išsiskyrė savo vaidybiniais sugebėjimais.

Prikėlęs ir atgaivinęs Telšių Žemaičių teatro kūrybą išeidamas iš šio kolektyvo R. Juknevičius jį savotiškai ne dėl savo kaltės numarino.

Gauta 2007 10 25
Parengta 2007 10 30

IRENA ALEKSAITĖ

Romualdas Juknevičius in the Samogitian Theater of Telšiai (1946–1948)

Summary

The article discusses the political exile of the well-known Lithuanian director and his work with the amateur theater troupe in the Samogitian theater. The text provides a comprehensive historical overview of the amateur theater activities in Telšiai starting with the old times, especially covering the period during which the “Kankliai” association was active (1916–1938). The repertoire of this association and issues regarding its acting and directing are investigated. A significant fact the establishment of the Samogitian Theater in 1942 – is distinguished. R. Juknevičius worked there in the years 1946–1948. The director’s productions, repertoire trends and his diligent work with actors are analysed. His importance to this troupe, which took serious steps towards professional stage art, is outlined.

¹³ LTSR CVA, f. R-754, ap. 1, b. 162, l. 6.